

«Президент проти нації – 2010-2013»

2. Партнери, союзники... Вороги?..

Олександр ПОТЕХІН,
доктор історичних наук,
головний науковий
співробітник відділу теорії та
методології всесвітньої історії
ДУ «Інститут всесвітньої історії
НАН України»

Продовження.

1 частину дослідження див. у №10, 2014 р.

Анексія Російською Федерацією АР Крим збройна інтервенція до Донецької та Луганської областей «стратегічного партнера», дружити з яким Україна буцімто приречена через одвічні «географічні, економічні, історичні, культурні, рідинні зв'язки», з небувалою гостротою порушила питання: де шукати держави, здатні і згодні надати нам допомогу у скруті? «Досягнення» в пошукові таких партнерів за період правління кліки президента В. Януковича не дають відповідь на це запитання (рис. 1). Звичайно, й результати його

попередника, зокрема на білоруському напрямі (2009 р.), аж ніяк не вражають. Однак варто розглянути по роках експертні оцінки зусиль «професіоналів» В.Ф. Я. (рис 2).

Як свідчать дані експертних опитувань, дипломатія Януковича вдавалася послідовно до наступу на трьох напрямках – російському, європейському та китайському. Китайський напрям залишився безрезультатним, отже, не вартий нашої уваги, європей-

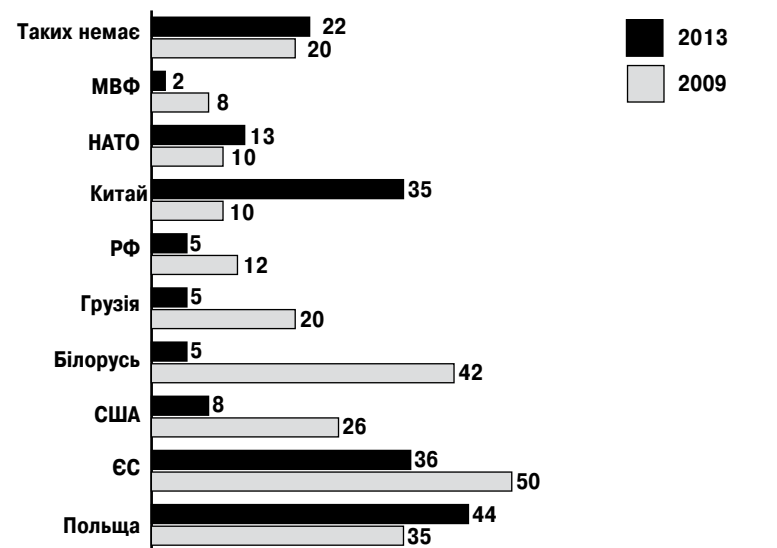
ський привів до краху режиму Януковича, а російський – до війни РФ проти України. Європейська інтеграція розглядається в останній – третій статті з цього циклу («Зовнішні справи», 2014, № 12). Отже, зосередимося на головному для долі нашої країни – російському.

Про стан українсько-російських відносин у 2009 р., тобто напередодні приходу до влади В. Януковича та його кліки, ми писали: «Через внутріш-

ньополітичні чвари, наявність багатопарового російського лобі та зміни в широкому міжнародному контексті спроби Києва будувати відносини з Москвою з позиції обстоювання власних національних інтересів, зв'язуючи їх із зовнішньополітичним пріоритетом – інтеграцією до європейських та євроатлантичних структур, не могли бути результативними» (О.В. Потехін, І.Я. Тодоров. Основні тенденції зовнішньої політики

Рис. 1

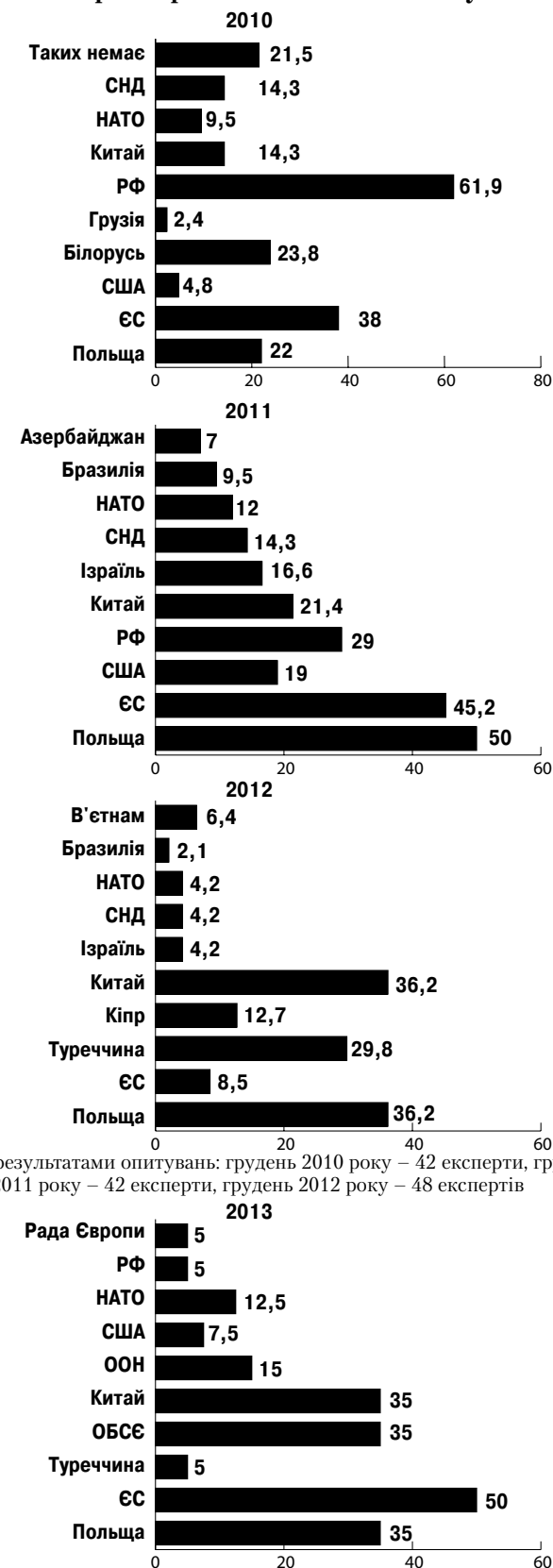
Учасники міжнародних відносин (країни, союзи держав, міжнародні організації тощо), з якими відносини України розвивалися найбільш успішно

Цей аналіз базується на результатах двох опитувань – у грудні 2013 р. (40 експертів) та у грудні 2009 р. (43 експерти) за традиційною методикою (застосовується з 1997 р.) серед чотирьох груп осіб, причетних до аналізу, планування, експертизи зовнішньої та безпекової політики України та прийняття політичних рішень (працівники органів державної влади й державних аналітичних структур, військова еліта, фахівці неурядових організацій, журналісти), які представляють основні регіони України – Центр (в основному Київ), Схід, Захід, Південь. Автор програми дослідження О. Потехін. Опитування 2013 р. проведено на початку грудня (після призупинення укладання Угоди про асоціацію з ЄС і до укладання угод з Росією щодо кредиту та «здешевлення» ціни на газ). Збір та обробка анкет – Н. Пархоменко, експерт Центру миру, конверсії та зовнішньої політики України. Автор графіків тут і далі – В. Лебідь.

Рис. 2

Учасники міжнародних відносин (країни, союзи держав, міжнародні організації тощо), з якими відносини України розвивалися найбільш успішно

За результатами опитувань: грудень 2010 року – 42 експерти, грудень 2011 року – 42 експерти, грудень 2012 року – 48 експертів

України у 2009 році / Зовнішня політика України – 2009: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г.М. Перепелиці. – К.: ВД «Стилос», 2010, С. 62). Однак результативність у здачі національних інтересів, продемонстрована зовнішньою політикою Януковича, перевищила будь-які найсміливіші очікування Москви та її «п'ятої колони» в Україні.

Харківські угоди з РФ від 21 квітня 2010 р., затвержені за тиждень по тому Верховною Радою, були по суті документом про добровільне обмеження суверенітету України та її входження до зони впливу Москви в обмін на більш ніж сум-

нівні економічні вигоди – Київ так і не отримав «дешевий газ» в обмін на вічне перебування ЧФ у Криму. Водночас Харківські угоди, як і законодавче закріплення позаблогового статусу, тобто відмова Києва від перспективи членства в НАТО, були для Кремля вагомими аргументами на користь здійсненості імперського проекту, у подальшому проклали шлях до анексії АР Крим у 2014 р. та розв'язування війни на сході. Після Харкова «медовий місяць» у російсько-українських відносинах розтягнувся аж на півроку. Уже станом на серпень 2010 р. сторони провели 20 зустрічей високого рівня, підписали

Рис. 3

Характеристики якісного стану відносин України з її ключовими зовнішніми партнерами

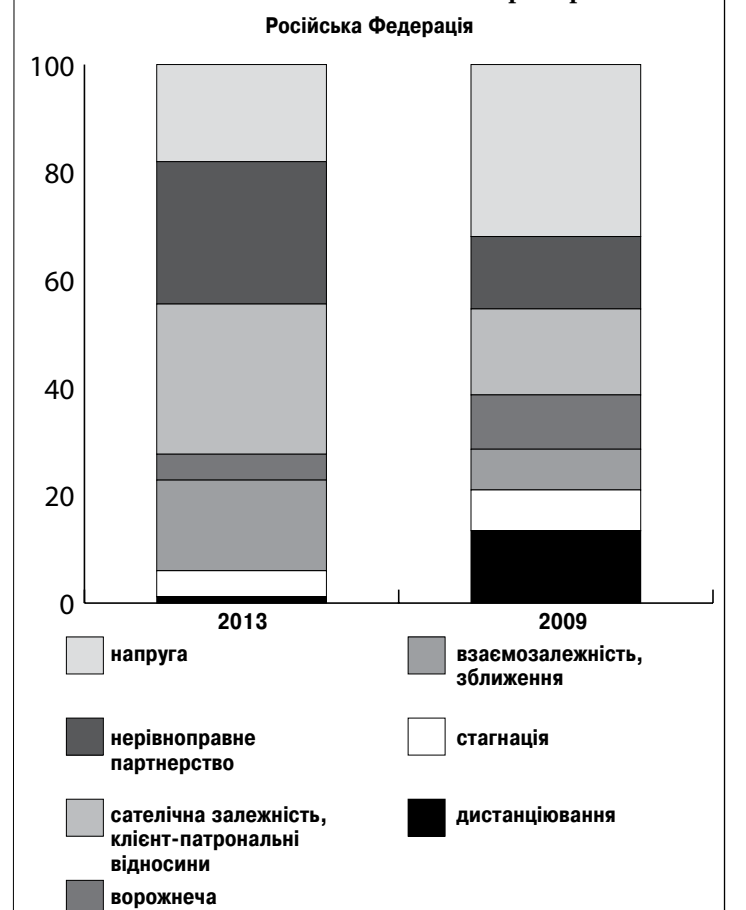

Рис. 4
Оцінка загрози для України позбавлення (або значного ускладнення) доступу ресурсів (насамперед, енергоресурсів)

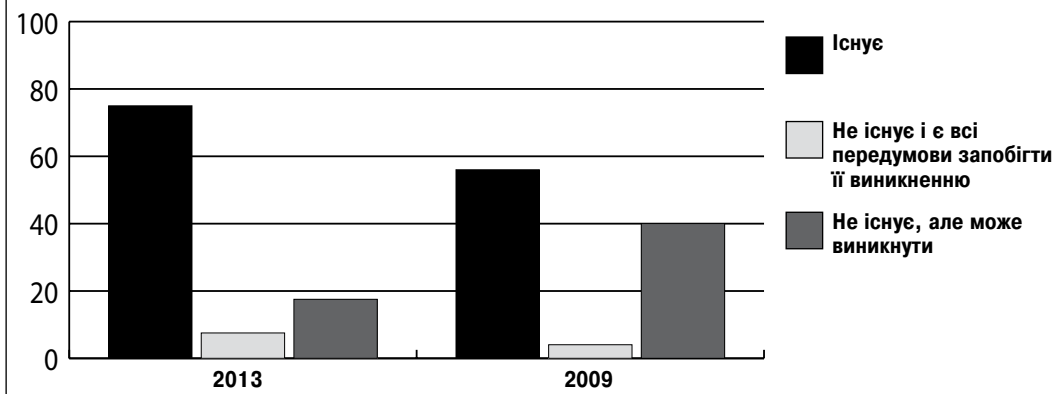

Рис. 5
Оцінка загрози для України позбавлення (значного ускладнення) доступу України до іноземних ринків збуту вітчизняної продукції

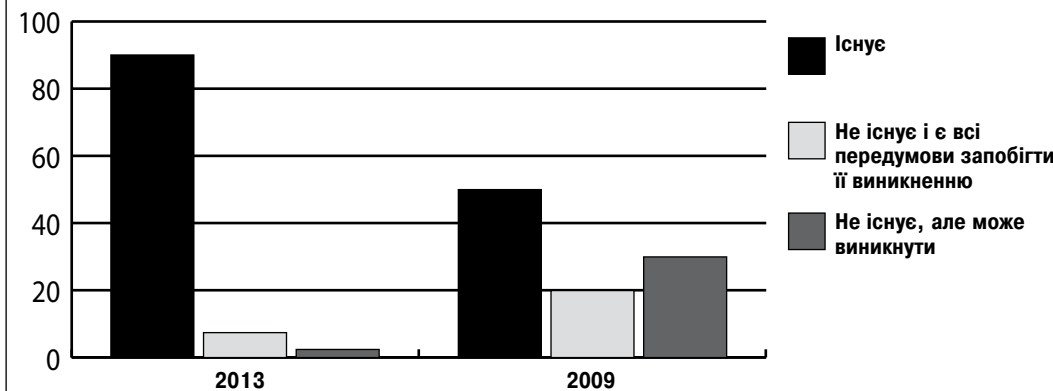
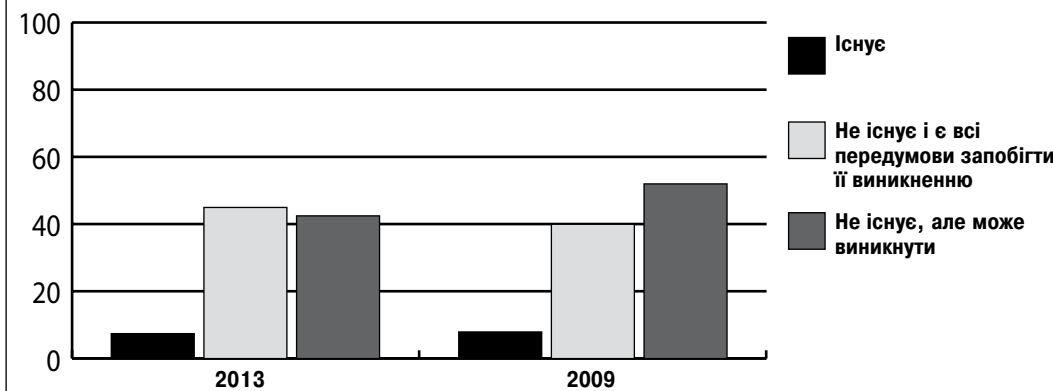

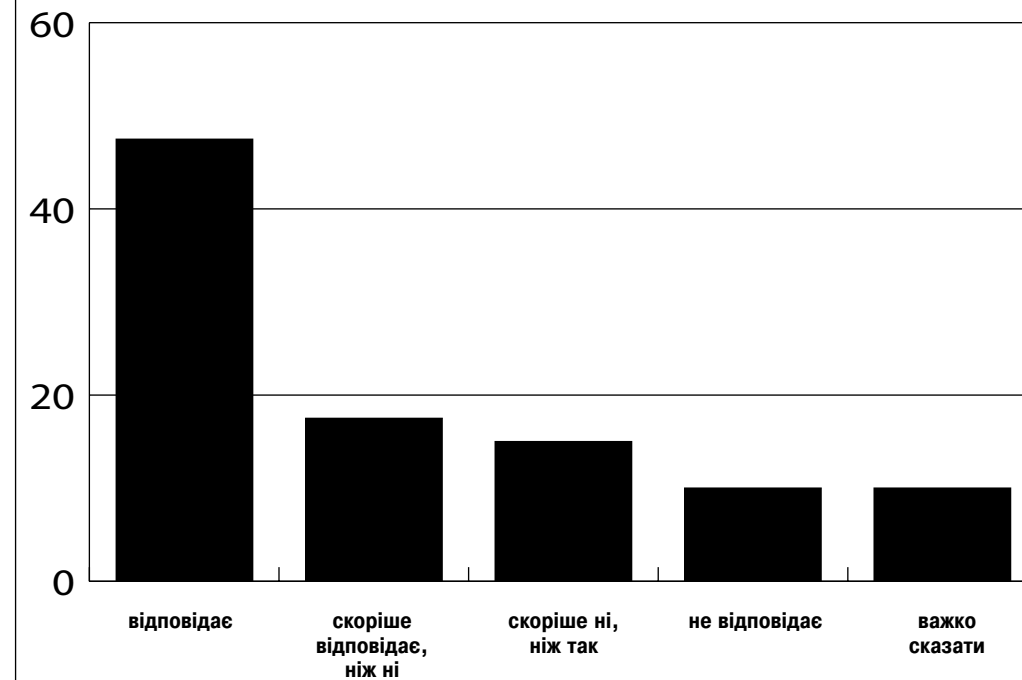
Рис. 6
Оцінка загрози для України поширення на її територію міжнародного тероризму

21 двосторонній документ. Ішлося про проривне співробітництво в енергетиці, літакобудуванні, суднобудуванні, ВПК, фінансах тощо, аж до будівництва мосту через Керченську протоку, який мав з'єднати Крим із територією РФ. Янукович пропонував завершити його до фіналу чемпіонату з футболу «Євро-2012». У жовтні в російському Геленджіку президенти погодили питання економічної інтеграції та покращення Україною тилового забезпечення кораблів ЧФ РФ у Севастополі. Остання, 11-та зустріч В. Януковича та Президента РФ Д. Медведева відбулася у грудні в Москві. За словами Януковича, у 2010 р. було створено базу «для синхронної модернізації економік» двох країн.

Однак невдовзі з'ясувалося, що цій конструкції бракує міцного фундаменту, належної основи, як і майбутньому мостові Крим – Кавказ. Уже 2011 р. позначився відновленням торговельних воєн Росії проти України. З модернізацією якое не склалося в обох стратегічних партнерів, мабуть, їй завадило улюблене хобі правлячих еліт – «розпилення» державного бюджету. Українська клієнтела Кремля марно розраховувала на економічні переваги з боку патрона у вигляді дешевих енергоносіїв, російських інвестицій, лібералізації торгівлі, широкого доступу на російський ринок в обмін на зовнішньополітичні поступки. Зі свого боку, «перемогу у 2010 р. Росія сприйняла як певний плацдарм для нових перемог і здобутків

Рис. 7
Оцінка відповідності національним інтересам України негайної денонсації Харківських угод щодо пролонгації перебування на території України Чорноморського флоту РФ, грудень 2013 р.

на українському напрямі. Якщо Київ поступився інтересами свого державного суверенітету одного разу, то є всі підстави сподіватися, що він поступиться ним і в майбутньому, потрібно тільки збільшити тиск і претензії» (Г.М. Перепелиця. Україна та Росія: примус до реінтеграції / Зовнішня політика України – 2011: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г.М. Перепелиці. – К.: ВД «Стилос», 2012, С. 164). Отже, задовольняти забаганки донецьких Москва не мала жодного наміру. Умовою зниження цін на енергоносії висувалася передача під контроль «Газпрому» української газотранспортної системи. Київ на це не погоджувався, оскільки газові та інші обладки з енергоносіями завжди були найприбутковішим

бізнесом олігархів. Прем'єр, а згодом, з весни 2012 р., – трьохстроковий президент В. Путін погрожував «братом» важкими наслідками в разі неприєднання Києва до Митного, а згодом і до Євроазійського союзу, де Москва диктує свою волю в національних органах. Це загрожувало інтересам українського олігархату, який не без підстав побоювався апетитів «старшого брата», готового зжертви всі ласі шматки української економіки. На папері залишилися запевнення у взаємовигідному співробітництві, що їх зафіксувала забута відрала після підписання 2012 р. Декларація про зміст українсько-російського стратегічного партнерства. Це не дивує, якщо згадати долю Будапештського меморандуму 1994 р., так званого великого

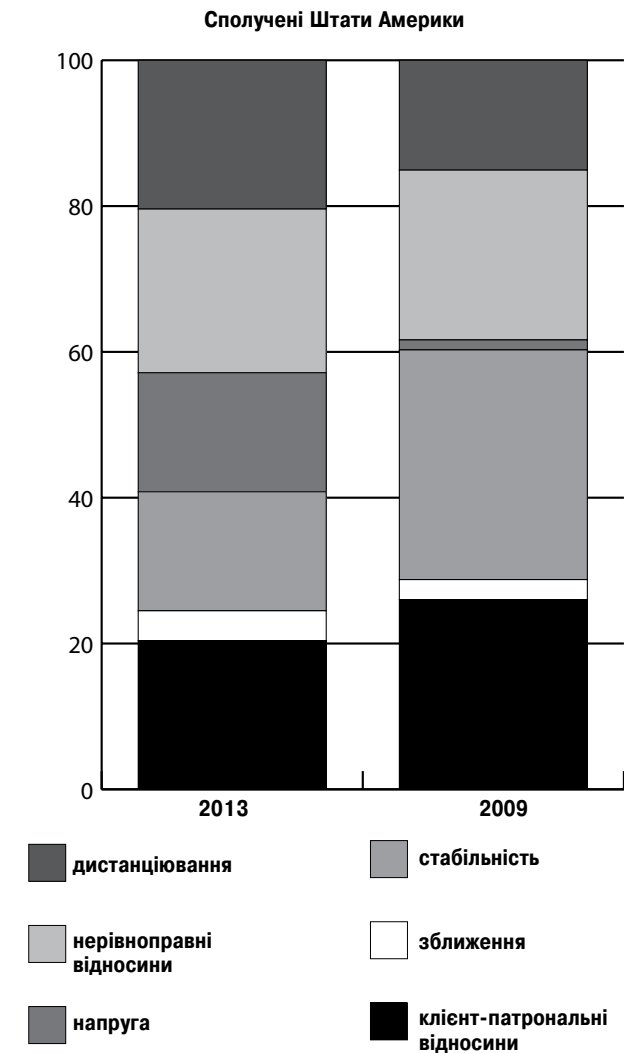
російсько-українського договору 2007 р. та десятків інших угод, які, з точки зору Москви, мали зобов'язуючий характер тільки для однієї сторони – Києва. Росіяни в економічних відносинах з Україною прагнули керуватися відомим правилом колоніальної торгівлі – «ми вам буси і гвіздки, ви нам золото та слонової кістки», й дуже ображалися, коли тубільці не погоджувалися, і негайно нещадно карали неслухів. Головною метою Кремля було й залишається цілковите перетворення України на свого сателіта. Тому цілком природно, що Путін категорично заперечив право Києва зробити крок в іншому – європейському напрямку.

У цілому про підсумки зусиль Януковича у його відносинах із Москвою можна дізнатися зі змін у

базових характеристиках двосторонніх відносин за чотири роки його перебування при владі (рис. 3). За цей період зменшилися напруження, ворожнеча та дистанціювання попередніх років за рахунок зростання сателітної залежності, зближення, клієнт-патрональних відносин Києва та Москви, апофеозом яких постав 13-мільярдний грудневий 2013 р. доларовий кредит як плата Януковичу за відмову від підписання Угоди про асоціацію з ЄС у Вільнюсі наприкінці жовтня. Відбувся лише перший транш у 3 млрд. дол., що мав простимулювати Банкову до придупшення Євромайдану. Москва вміло маніпулювала фобіями Януковича – невдалого плагиатора моделі російського тоталітаризму, який через власну неосвіченість та недолуге оточення так і не второпав, у чому саме Україна – не тільки не Росія, а й не Малоросія, отож, його панування не вдасться продовжити назавжди.

Плазування Януковича перед Москвою не приносило Україні бажаних економічних наслідків, за роки його перебування при владі зростали загрози позбавлення країни доступу до енергетичних ресурсів східного сусіда (рис. 4) за відсутності будь-якої політики диверсифікації джерел їхнього постачання. Усупереч українсько-російським домовленостям, підвищувалися загрози позбавлення доступу вітчизняної продукції на іноземні ринки збуту (рис. 5). Однак експертне середовище навіть у грудні 2013 р. не могло уявити

Рис. 8
Характеристики якісного стану відносин України з її ключовими зовнішніми партнерами

собі, що «стратегічний партнер» через якихось три місяці перетвориться на прямого ворога – спонсора поширення в Україні міжнародного тероризму з Росії (рис. 6). А загрози стануть убивчою реальністю. Експерти не змогли передбачити російської окупації Криму, утім добре розуміли згубний для міжнародного становища України характер Харківських угод (рис. 7).

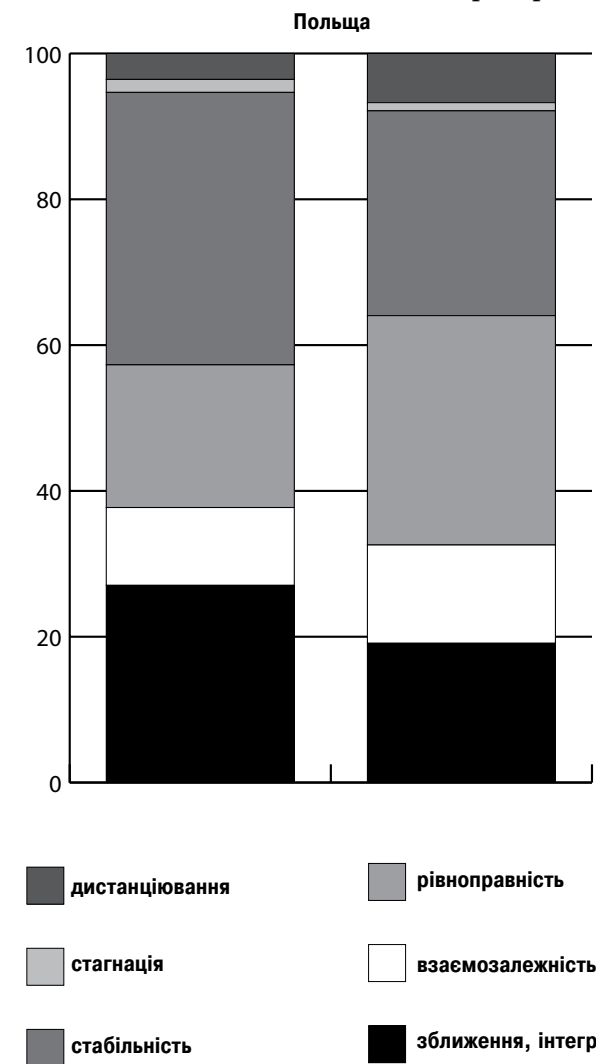
Антинаціональна зовнішня політика Януковича виявилася й у тому,

що було підірвано стабільність українсько-американських відносин, у них зростали напруження та дистанціювання (рис. 8). Україна опинилася на далекій периферії американських інтересів. Відбулося згорання політичного діалогу на високому рівні, погіршилася його тональність у цілому. Причиною був ціннісний розрив – відверте розчарування адміністрації Б. Обама у внутрішньополітичному курсі Києва, який визначався авторитаризмом, криміналізацією режиму,

згоранням демократії, придушенням опозиції шляхом судових переслідувань її лідерів тощо. Унаслідок цього, не без впливу США, відбулося призупинення співробітництва України з МВФ. Сфера взаємодії двох держав, за збереження в порядку денному життєво важливих для України питань, залишалася надзвичайно обмеженою. Спроби Києва відокремити економічні та безпекові питання від політичних реалій в Україні були заздалегідь приречені на невдачу. Легковажно позбувшись США як

Рис. 9

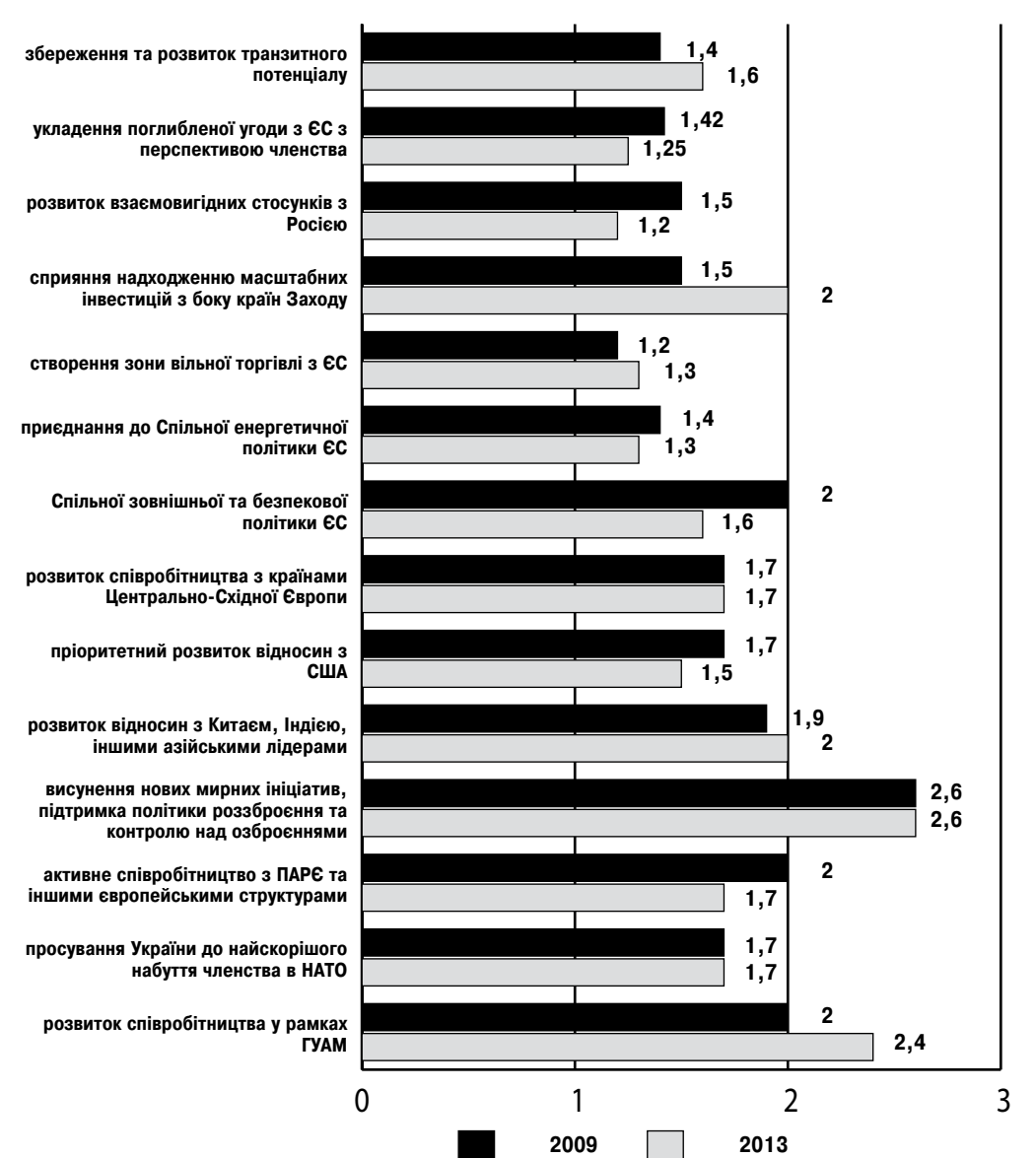
Характеристики якісного стану відносин України з її ключовими зовнішніми партнерами

«балансуючої» сили щодо Російської Федерації, Янукович розіграв загарбницькі апетити Москви.

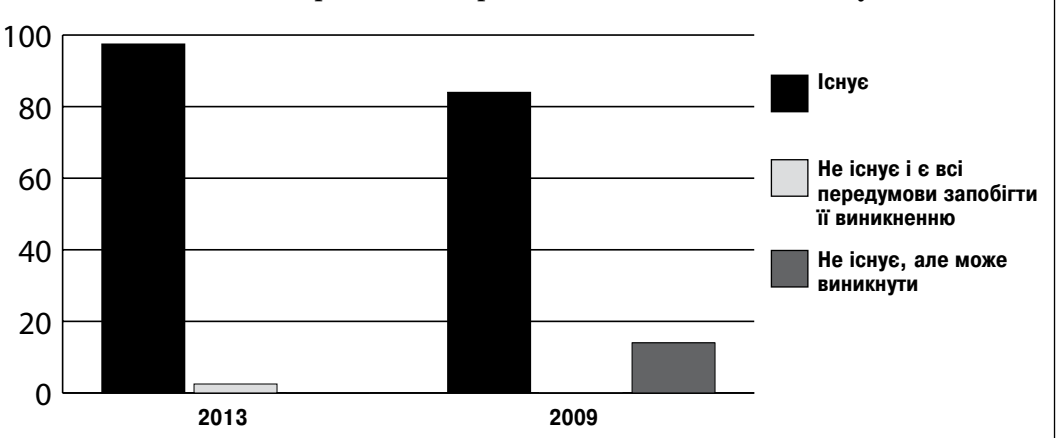
На відміну від українсько-американських відносин, стосунки України з Польщею, за експертними оцінками, відзначалися цілком позитивними характеристиками – стабільністю, зближенням та навіть інтеграцією (рис. 9). Подібні оцінки, на наш погляд, аж ніяк не стосуються Києва, а цілком були заслугою Варшави, де добре бачили справжню природу режиму Януковича, але попри це продовжу-

Рис. 10
Основні цілі зовнішньої політики України (1-найвищий пріоритет 3-другорядна ціль)

вали політику, спрямовану на зближення України з ЄС, втілення проекту «Східне партнерство», ініційованого нею разом зі Швецією. Питання недопущення Києвом європейських демократичних стандартів завжди залишалися в порядку денному Варшави, яка солідаризувалася з українською опозицією. Польща була дійсно стратегічним партнером України, підписання нашою країною Угоди про асоціацію з ЄС належало

Рис. 11
Оцінка загрози для України економічного занепаду

до її зовнішньополітичних пріоритетів. У Вільнюсі були зруйновані ілюзії про існування якогось євро-Януковича, а згодом Польща продовжила політику послідовної підтримки євроінтеграції України.

Загалом за часи правління кліки Януковича Україна не просунулася до реалізації своїх пріоритетних зовнішньополітичних цілей (рис. 10), які вимагали принципово іншої якості міжнародного співробітництва. Політика президента призвела до того, що країна опинилася перед зростаючою загрозою економічного занепаду (рис. 11).

Унаслідок чотирирічного невпинного руйнування української державності, країна на початку весни 2014 р. залишилася практично сам на сам з інтервенцією російського імперіалізму, зі слабким внутрішнім матеріальним потенціалом стримування агресора, без надійних партнерів, здатних послужити контрбалансом Москві й зупинити потяг РФ до захоплення території та руйнації суверенної «братської» держави.